

ПРОСТОРОВА ОРГАНІЗАЦІЯ ДИСКУРСУ КОМУНІКАТИВНОЇ ПІДТРИМКИ У СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Ревчук Т.І.,

Житомирський державний університет імені Івана Франка

Статтю присвячено розгляду просторової організації дискурсу та особливостей дискурсивного простору комунікативної підтримки у сучасній англійській мові. Здійснено аналіз існуючих підходів до розуміння дискурсивного простору. Увагу зосереджено на теорії реєстру М.А.К. Халлідея стосовно дискурсу комунікативної підтримки.

Ключові слова: дискурсивний простір, теорія реєстру.

Статья посвящена рассмотрению пространственной организации дискурса и особенностей дискурсивного пространства коммуникативной поддержки в современном английском языке. Произведен анализ существующих подходов к пониманию дискурсивного пространства. Внимание сосредоточено на теории регистра М.А.К. Халлидея применительно к дискурсу коммуникативной поддержки.

Ключевые слова: дискурсивное пространство, теория регистра.

The article analyses spatial organization of discourse and addresses peculiarities of the communicative support discourse in Modern English. It provides the overview of the existing approaches to the definition of discourse space. The register theory by M.A. Halliday is applied to the communicative support discourse.

Key words: discourse space, register theory.

У сучасній лінгвістиці спостерігається введення нових понять у межах існуючих парадигм. Особливу увагу привертає категоріальний апарат при дослідженні дискурсу, що викликано зростаючим інтересом до самого поняття, донині позбавленого універсальної дефініції, і до питань його функціонування, типології та віднесеності до проблем діалогічної взаємодії учасників спілкування. У зв'язку з цим визначення поняття дискурсивного простору та його застосування при описі дискурсу комунікативної підтримки набуває особливої актуальності.

Мета дослідження полягає у визначенні просторової організації дискурсу комунікативної підтримки у сучасній англійській мові. Досягнення вказаної мети передбачає виконання низки **завдань:** визначення поняття дискурсивного простору та механізму його утворення; здійснення аналізу особливостей функціонування дискурсивного простору комунікативної підтримки як цілісної комунікативної одиниці; встановлення кореляції дискурсивного простору з теорією реєстру М.А.К. Халлідея; відстеження реалізації теорії реєстру М.А.К. Халлідея при дослідженні дискурсу комунікативної підтримки у сучасній англійській мові.

Лінгвістичним дослідженням останніх десятиліть в межах сучасної дискурсології властивий інтерес до просторової організації дискурсу, яка забезпечує реалізацію мови у конкретних комунікативних ситуаціях [5; 10; 14 та ін.].

Н.М. Казидуб обґрунтовує статус дискурсивного простору як фрагмента мовної картини світу. Дослідниця спирається на діалектику слова як категорії, яка фіксує знання та вводить його у комунікативний процес, передаючи міжособистісні формати переживань людського досвіду. За її твердженням, дискурсивний простір інкорпорує найбільш значущі константи соціальної взаємодії у вигляді типових дискурсивних реалізацій. Такими константами є стратегічні прийоми і принципи організації мовленнєвої поведінки мовної особистості, які регулюють процеси реалізації міжсуб'єктної діяльності у змістовому різноманітті реального світу. Саме лінгвістична репрезентація згаданих констант об'єктивує статус дискурсивного простору як системоутворюючої одиниці в організації мовної картини світу [4, 6]. Н.М. Казидуб фокусує увагу на культурно-історичному факторі оформлення дискурсивного простору та визначає вектори його теоретичного моделювання. Враховуючи багатогранність соціальної діяльності, дискурсивний простір постає як багатовимірне утворення, яке задіяне у комунікації і може бути охарактеризоване у динамічному аспекті з таких позицій: культурологічний вимір (позиціонує дискурсивний простір як фрагмент культурного універсуму), психологічний вимір (характеризує дискурсивний простір з огляду на прототипову мовну особистість, її особистісні інтенції), семіотичний вимір (об'єктивує дискурсивний простір як інваріант актуальних пропози-

цій-висловлювань), структурний вимір (визначає дискурсивний простір як інтегровану презентацією конституативних просторів), типологічний вимір (детермінує дискурсивний простір як кластерне поєднання критеріальних характеристик, які слугують діагностичними інструментами специфікації дискурсивних жанрів) [4, 177–178; 5, 6–7].

Б.С. Сосорова, акцентуючи свою увагу на змістовній складовій дискурсивного простору, розглядає останній як інформаційне середовище, пронизане інформаційними (змістово-значущими) потоками. Інформаційні потоки детермінуються як смисли, які циркулюють між членами дискурсивної спільноти (групи дискурсивних особистостей). Завдячуючи саме своїй інформативності, смисли багаторазово відтворюються і передаються від одного члена дискурсивної групи до іншого [11, 6–7].

Т.В. Бурмістенко, досліджуючи дискурсивний простір офіційної політичної промови, розглядає його як результат зіткнення, взаємодії та взаємовпливу структурних елементів: «раніше сказаного» та промови як реакції. Структурні елементи актуалізуються загальним та універсальним набором стратегічних моделей, підпорядкованих загальній інтенції (аргументації). Реалізація стратегічних моделей у реальності взаємодіючих елементів уможлиблює входження дискурсивної особистості (оратора) до певним чином організованого середовища (дискурсивного простору політичної промови) для виконання певного виду соціальної діяльності (промови) [1].

Поняття «дискурсивний простір» та «дискурсивна особистість» тісно пов'язані в дослідженнях С.М. Плотнікової. Науковець стверджує, що дискурсивна особистість є мовною особистістю, яка породжує певний дискурс у вигляді фрагментарного або цілого, усного або письмового, закінченого або постійно відновлюваного повідомлення. Ця особистість несе відповідальність за зміст продуктованих повідомлень. В ієрархії становлення особистості у процесі комунікації дискурсивна особистість посідає проміжний ступінь між мовною та комунікативною особистістю. Перебуваючи у певному мовному просторі, людина продукує дискурси, утворюючи свій дискурсивний простір. Водночас призначення повідомлення конкретному адресату трансформує дискурсивну особистість у комунікативну та створює умови для входження її до комунікативного простору [10, 132]. З огляду на визначення дискурсивної особистості дискурсивний простір детермінується як певне логічне середовище, у якому співіснують продуктовані мовцем дискурси, об'єднані за будь-якою ознакою [8, 156].

Зв'язок дискурсивної особистості та дискурсивного простору відображається в дослідженнях Б. Моулїна. Позначаючи у своїй праці “Discourse

Spaces: a Pragmatic Interpretation of Contexts” дискурсивну особистість поняттям «агент» (*agent*), професор вказує на те, що саме останній, намагаючись продукувати або зрозуміти дискурс, створює та оновлює дискурсивний простір — прагматичну форму контексту, яка структуралізує знання, що містяться у дискурсі [14, 89]. Тобто Б. Моулїн вказує на двосторонню векторність дискурсивного простору: у напрямку адресанта повідомлення та у напрямку адресата.

Дискурсивний простір виникає між мовцями під час безпосередньої комунікативної інтеракції, навіть якщо вона короткочасна [8, 154; 14, 89]. Його учасники зацікавлені в координації один з одним, що забезпечує формування фонового просторового континуума, який С.М. Плотнікова вбачає у сукупності взаємоприйнятних стандартів мовленнєвої поведінки, відповідальності за зміст дискурсу та взаємовплив комунікантів [8, 155]. Створення такого простору стає можливим за наявності дискурсивного відношення «стимул — реакція»: дискурс-стимул створює поряд з собою простір для дискурсу-реакції, який в свою чергу стає стимулом для іншого дискурсу-реакції. Незалежно від форми дискурсів, їх обсягу та конкретного змісту присутність згаданого відношення зумовлює формування дискурсивного простору [3; 8, 155]. Ця умова витримана у процесі формування дискурсивного простору комунікативної підтримки.

Дискурс комунікативної підтримки виникає як відповідь на дискурси-стимули, виражені комунікативними актами з різним інтенціональним значенням (скарга, образа, відчай, радість, сум тощо).

Водночас аналізованому дискурсу притаманна властивість ініціювати ситуацію підтримки, стимулюючи відповідну реакцію. Так, у скрипті до фільму “Wolves” (2014) знаходимо діалог між молодими особами, під час дружньої бесіди яких продуцент підтримки є її ініціатором:

A: (1) *So tell me, what's the problem?*

B: (2) *I think I'm losing my mind.*

A: (3) *Of course you're not. You're just young. And life is complicated. I mean, senior year and everything's changing. I'm scared, too. Of college, the future, leaving home...*

(00:05:22–00:05:58)

Локутивний зміст діалогічних реплік (1) і (3) полягає у комунікативній підтримці, вираженій різними пресупозиціями. Репліка (1) виникає з урахуванням контексту, попередньо відомого учасникам ситуації. Прагматичне значення висловлення, яке її формулює, виражає намір продемонструвати інтерес до проблеми адресата, що свідчить про потенційну готовність адресанта певним чином допомогти, а отже, під-

тримати. Вказана репліка є стимулом для наступної (2), через яку комунікант висловлює скаргу. Репліка (2), в свою чергу, вносить пресупозиційний зміст для репліки (3). Остання виражає підтримку у формі аргументації. Тобто репліки (1) і (3) належать одному комуніканту та відіграють роль ініціюючого стимулу і відповідної реакції відносно репліки (2), виражаючи комунікативну підтримку.

Таким чином, з огляду на дискурсивне відношення «стимул — реакція» дискурсу комунікативної підтримки властива бінарність, оскільки він реалізується в обох проявах вказаної опозиції: як дискурс-стимул і як дискурс-реакція.

Дискурсивній діяльності притаманний чітко виражений спеціалізований характер, тобто тип соціальної активності, в якій розгортається дискурс. Така властивість унеможлиблює аналіз дискурсивної діяльності без вказівки на середовище її прояву — побутову, наукову, професійну сфери тощо [6, 11]. Межі дискурсивного простору окреслює тематика конкретного дискурсу. У широкому розумінні підтримка входить до простору дискурсів з різними ідеаційними значеннями, тобто останні визначають множину соціально-контекстуальних площин, в яких відбувається комунікативний акт підтримки. Кожній соціально-контекстуальній площині властивий певний «тематичний каркас» (за А.В. Гнатюк), категоріальний апарат та вибір мовних засобів для ефективної взаємодії учасників соціального акту. У лінгвістичній науці сукупність згаданих ознак позначає поняття «дискурсивне поле» [2, 272; 16]. Як лінгвістична категорія термін «поле» детально описаний у дослідженнях М.А.К. Халлідея в межах теорії реєстру (*register theory*) з позиції функціональної граматики [13, 22]. М.А.К. Халлідей стверджував, що мову як частину загальної теорії соціальної взаємодії слід розглядати через дискурс, розуміючи його як обмін смислами в міжособистісних контекстах [7, 165]. Згідно з теорією реєстру, зв'язок між контекстом ситуації та вираженими значеннями розглядається крізь призму інтегрованої системи поля, тенору та модусу як контекстних варіацій того, що відбувається, хто бере у цьому участь та яку функціональну роль при цьому відіграє мова відповідно [16, 165; 13, 22; 12]. Завдяки теорії реєстру стає можливою інтерпретація соціального контексту дискурсу, тобто сфери, у якій відбувається обмін смислами між комунікантами [12, 46]. Дискурсивне поле окреслює загальну подію, тип соціального акту, що розгортається в межах конкретної тематики, у якій функціонує текст, тобто вказує на те, про що власне дискурс, визначає його загальні параметри, наприклад рівень офіційності дискурсу [2, 271; 16, 165].

Ситуативно-контекстуальним компонентом, який детермінує учасників дискурсу, їх статус та

роль, є дискурсивний тенор. Саме цей елемент визначає тип взаємодії комунікантів, емоційний фон та соціально значущі стосунки, у яких перебувають учасники [13, 22]. Тенор характеризує тип соціальної інтеракції крізь призму таких понять, як влада, соціальна дистанція, вплив, емоційний рівень тощо [15, 46; 16, 165]. Тенору відповідає інтерперсональний аспект дискурсу, розпізнати який дає змогу аналіз співвіднесення ролі та статусу учасників зі змістом дискурсу, тобто його ідеаційним значенням, та обраного ними вербального корпусу для ефективної взаємодії [2, 272; 15, 47].

Дискурсивний модус визначає роль та функцію дискурсу у конкретній ситуації, характеризує канал мовлення (усний, письмовий або їх поєднання), риторику повідомлення [13, 22; 15, 47], а також відображає «очікування учасників щодо можливостей мови у конкретній ситуації» [2, 271]. При дослідженні дискурсу саме цей компонент відіграє значущу роль, оскільки саме модус вказує на те, яким чином організовано дискурс, яку функцію він виконує у контексті та якого ефекту завдяки йому досягнуто [15, 47]. Цей компонент об'єктивує текстуальний аспект дискурсу, який характеризує організацію змістових компонентів у структури вищого рівня, а також техніки розміщення інформаційних блоків або поєднання речень [2, 272; 15, 47].

Ілюстрацією до описаної теорії реєстру в межах дискурсу комунікативної підтримки може слугувати елемент розмови між героями фільму “Happythankyoumoreplease” (2010):

Annie: (1) *That's all I meet. If there's a 29-year-old-12-year-old within 100 feet, I will find him and I will sleep with him. It's my one gift. And they never call. They just text... all of them! ...I'm so sick of optimism. It's exhausting.*

Sam: (2) *Listen. Why do you give a shit what people like Ira think of you? Ira (spits). You should give a shit what people like me think of you. And I think you one of the greats. I always have. Everyone who loves you thinks that, okay? Okay?*

Annie: (3) *I love you, Sam.*

(00:47:06–00:48:47)

У вказаному діалозі система дискурсивного поля, тенору і модусу реалізується у ситуативному контексті, відповідно до якого жінка скаржиться та водночас висловлює образу щодо невдач у особистому житті (1), а її співбесідник намагається виразити психологічну підтримку, використовуючи відповідні комунікативні стратегії. У даному випадку дискурсивне поле комунікативної підтримки окреслене власне описаною ситуацією. Діалог вказує на неофіційність дискурсу, оскільки відбувається між комунікантами, у яких соціальні ролі не відзначаються вертикальною ієрархією —

учасники перебувають у рівноправних дружніх стосунках, про що свідчить вибір неофіційної лексики (*to give a shit*) та загальний емоційний фон (експресивне вираження скарги через підсилювачі категоричності: *my ONE gift; it's ALL OF them; they NEVER call*; застосування номінацій з контекстно зумовленою негативною конотацією: *a 29-year-old-12-year-old (29-річний чоловік, поведінка якого відповідає 12-річному хлопчику)*, повтори-перепитування для достовірності зрозумілості власних переконань: *Everyone who loves you thinks that, OKAY? OKAY?*). Зазначені особливості характеризують інтерперсональний аспект дискурсу комунікативної підтримки у наведеному прикладі, а отже, їх сукупність відповідає дискурсивному тенору. Змістом дискурсивного модусу є загальна структура ситуації «стимул — реакція — результат». Висловлена скарга/образ (1) стимулювала появу висловлення з інтенцією підтримати співбесідника (2), а заключна репліка (3) з позитивним пропозиційним значенням, вираженим висловленням *I love you*, є вказівкою на успішний акт підтримки, що підтверджує відповідність результату очікуванням продуцента підтримки.

Єдність дискурсивного поля, тенору та модусу генерує процес функціонування дискурсу, тобто формує дискурсивний потік. Останній слугує сферою реалізації ідеаційного, інтерперсонального та текстуального значень дискурсу [2, 272]. А.В. Гнатюк визначає гіпо-гіперонімічні зв'язки між поняттями *дискурсивний простір*, *дискурсивний потік* та *дискурсивне поле*. Множина дискурсивних потоків, сформованих єдністю дискурсивного поля, тенору та модусу, створює дискурсивний простір — прагматичну форму контексту, що структурує знання, які містяться у дискурсі [2, 272–273; 14, 89]. Дискурсивний простір є ширшим поняттям порівняно з дискурсивним потоком, оскільки включає в себе всі продуковані мовцем дискурси з визначеної тематики [9, 103]. Він є середовищем співіснування дискурсів, об'єднаних за певною ознакою [8, 156]. Для дискурсивного простору вираження комунікативної підтримки такою ознакою є наявність власне акту комунікативної підтримки. Наприклад, заохочення батька до участі невпевненого сина у змаганні чи похвала, виражена вчителем на адресу учня, є проявами комунікативної підтримки. Обидва висловлення формують дискурс комунікативної підтримки, до дискурсивного простору якого, водночас слугуючи

дискурсивними потоками, відповідно належать сімейний та педагогічний дискурси за зазначеною вище спільною ознакою.

Таким чином, дискурси з різними ідеаційним, інтерперсональним та текстуальним значеннями і спільним комунікативним актом підтримки формують площину, у якій точка перетину відповідних дискурсивних потоків визначає дискурсивний простір вираження підтримки.

Довільне входження дискурсу до того чи іншого дискурсивного простору є неможливим, оскільки простір є універсальною силою, яка сама визначає ймовірність входження «своїх» дискурсів [8, 156].

Розглядаючи підтримку як окремий комунікативний акт під час взаємодії учасників за конкретних обставин у реальному часі та місці, дискурсивний простір її вираження набуває ознак периферійного елемента в структурі простору будь-якого іншого дискурсу, тобто стає його фрагментом. За таких умов «середовище» прояву підтримки як дискурсивної діяльності у конкретному одиничному комунікативному акті визначається дискурсом, в межах якого вона розгортається.

Аналізуючи комунікативну підтримку як узагальнений процесуально-діяльнісний опис мовної комунікації, вважаємо доречним стверджувати про можливість кластерної організації дискурсивного простору. Так, дискурсивний простір вираження підтримки постає у ролі своєрідної площини, сформованої внаслідок «перетину» або «нашарування» різних типів дискурсу, де точкою такого «перетину» чи ядром «нашарування» є комунікативний акт підтримки.

Отже, дискурсивний простір вираження комунікативної підтримки вважаємо складною кластерною системою, параметри якої визначаються співіснуючими в ній дискурсами, об'єднаними за ознакою наявності комунікативного акту підтримки. В одиничному ж комунікативному акті вказаний дискурсивний простір виникає між учасниками діалогічної взаємодії за лінійним причинно-наслідковим принципом «дискурс-стимул — дискурс-реакція». Межі цієї системи характеризуються здатністю до розширення шляхом включення до неї різних типів дискурсу.

Перспективними вважаємо подальші дослідження особливостей дискурсу комунікативної підтримки за критерієм офіційності та неофіційності та їх реалізацію в аналізованому дискурсивному просторі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бурмістенко Т.В. Дискурсивний простір офіційної політичної промови / Т.В. Бурмістенко // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики. — 2014. — Вип. 26. — С. 35–45.
2. Гнатюк А.В. Семантичні зв'язки між термінами «дискурсивний простір — потік — поле — оточення» / А.В. Гнатюк // Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. — Серия «Филология. Социальные коммуникации». — 2012. — Т. 25 (64), № 1. — Ч. 1. — С. 270–275.
3. Домышева С.А. Политический дискурс в пространстве дискурса реагирования : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / С.А. Домышева. — Иркутск, 2008. — 188 с.
4. Казыдуб Н.Н. Дискурсивные матрицы в методологии лингвистической науки / Н.Н. Казыдуб. — Режим доступа : <http://www.nsu.ru/xmlui/bitstream/handle/nsu/2113/21.pdf>
5. Казыдуб Н.Н. Дискурсивное пространство как фрагмент языковой картины мира: теоретическая модель : дис. ... д-ра филол. наук : 10.02.04 / Н.Н. Казыдуб ; Иркут. гос. лингвистич. ун-т. — Иркутск, 2006. — 311 с.
6. Кубрякова Е.С. О понятиях дискурса и дискурсивного анализа в современной лингвистике (обзор) / Е.С. Кубрякова // Дискурс, речь, речевая деятельность. Функциональные и структурные аспекты : [сб. обзоров]. — М., 2000. — С. 5–13.
7. Овшиева Н.Л. К вопросу о различии в понимании термина «дискурс» / Н.Л. Овшиева // Вестник Оренбургского государственного университета. — 2004. — № 11. — С. 165–169.
8. Плотникова С.Н. Дискурсивное пространство: к проблеме определения понятия / С.Н. Плотникова // Magister Dixit : научно-педагогический журнал Восточной Сибири. — 2011. — № 2. — С. 152–158.
9. Плотникова С.Н. Политическое дискурсивное пространство, принципы конструирования / С.Н. Плотникова, С.А. Домышева // Политическая лингвистика. — Екатеринбург : ГОУ ВПО «Урал. гос. пед. ун-т», 2009. — Вып. (1) 27. — С. 103–108.
10. Плотникова С.Н. Языковое, дискурсивное и коммуникативное пространство / С.Н. Плотникова // Вестник ИГЛУ. — 2008. — № 1. — С. 131–136.
11. Сосорова Б.С. Циркулирование разделяемых смыслов в дискурсивном пространстве / Б.С. Сосорова // Информационно-коммуникационное пространство и человек : материалы международной науч.-практ. конф., 15–16 апреля 2011 года. — Пенза—Москва—Витебск : Научно-издательский центр «Социосфера», 2011. — 138 с.
12. Benson J.D. Field of Discourse : Theory and Application [Електронний ресурс] / James D. Benson, William S. Greaves. — Режим доступа : <http://apliij.oxfordjournals.org/content/II/1/45.extract>
13. Halliday M.A.K. Cohesion in English / M.A.K. Halliday, Ruqaiya Hasan // Cohesion in English. — Longman, 1976. — 374 p.
14. Moulin Bernard. Discourse Spaces : A Pragmatic Interpretation of Contexts / B. Moulin // ICCS '95 Proceedings of the Third International Conference on Conceptual Structures: Applications, Implementation and Theory — Springer-Verlag London, UK : 1995. — P. 89–104.
15. Renkema J. Introduction to Discourse Studies / J. Renkema. — Philadelphia : Joh Benjamins Publishing Company, 2004. — 363 p.
16. Zhang Ling. Register Theory in Functional Linguistics and its Implication in Language Teaching / L. Zhang // International Conference on Educational Research and Sports Education (ERSE 2013). — Vol. 39. — NY : Curran Associates, Inc, 2013. — P. 164–169.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

17. Wolves [Video] / Directed by David Hayter. Starring: L. Till, S. McHattie, J. Pyper-Ferguson. — TF1 International Copperheart Entertainment. — 90 min. — Release Date: August 28, 2014.
18. Happythankyoumoreplease [Video] / Directed by Josh Radnor. Starring: Malin Akerman, Tony Hale, Zoe Kazan, Kate Mara. — Tom Sawyer Entertainment. — 100 min. — Release Date: January 20, 2010.